

криміналізації заволодіння військовим майном, вчинене військовослужбовцем шляхом зловживання службовим становищем, а також досвіду держав-членів ЄС в частині законодавчого регулювання відповідальності за цей акт суспільно небезпечної поведінки.

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 27.02.2026).
2. Судова статистика // Державна судова адміністрація України: офіційний вебсайт. URL : https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/ (дата звернення: 27.02.2026).
3. Шаблістий В. В., Березняк В. С., Каторкін Р. А. Окремі напрямки протидії колабораційній діяльності // Правове забезпечення євроінтеграції: загальноправовий та галузевий аспекти : кол. монографія. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2024. С. 79–102.
4. Azərbaycan Respublikasının Cinayət məəcəlləsi. URL : <https://e-qanun.az/framework/46947> (дата звернення: 27.02.2026).
5. Հայաստանի Հանրապետության Բրեւական: Ընդունված է 2003 թվականի ապրիլի 18-ին. URL : <https://www.arlis.am/hy/acts/22625> (дата звернення: 27.02.2026).
6. Հայաստանի Հանրապետության Բրեւական: ընդունվել է 2021 թվականի մայիսի 27-ին. URL : <https://www.arlis.am/hy/acts/153080> (дата звернення: 27.02.2026).
7. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი: საქართველოს კანონი 22.07.1999წ // საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე: ვებგვერდი. URL : <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/16426?publication=248> (дата звернення: 27.02.2026).

Андрій ЗАЦАРНИЙ

аспірант кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

РОЛЬ СИСТЕМАТИЧНОСТІ У КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У контексті функціонування правового режиму воєнного стану значення систематичності як ключової характеристики складу кримінального правопорушення в кримінальному праві України істотно зростає. Це зумовлено тим, що повторюваність протиправної поведінки набуває особливої суспільної небезпечності, оскільки безпосередньо впливає на забезпечення громадської безпеки, обороноздатності держави та стабільності суспільних відносин. Воєнний стан спричиняє суттєві зміни криміногенної ситуації, зокрема збільшення випадків систематичних правопорушень, що порушують громадський порядок, власність, порядок несення служби, а також сприяють поширенню домашнього насильства, соціальної напруги й міграції населення.

Однак чинне кримінальне законодавство України досі не встановлює універсального нормативного визначення поняття систематичності, що за умов воєнного стану створює додаткові труднощі у сфері правозастосування. Це особливо проявляється при оцінці повторюваних дій, скоєних у короткі часові проміжки або за змінених соціально-правових обставин. Відсутність уніфікованих критеріїв для визначення систематичності може призводити як до надмірної криміналізації окремих форм поведінки, так і до помилкового заниження ступеню їх суспільної небезпечності.

У зв'язку з цим виникає нагальна потреба у розробленні єдиного підходу до трактування систематичності з урахуванням специфіки правового режиму воєнного стану.

Актуальність дослідження зумовлена також потребою забезпечення принципу правової визначеності та передбачуваності норм кримінального права, що відповідає стандартам, встановленим у практиці Європейського суду з прав людини. Чітке розмежування між систематичністю та суміжними поняттями – повторністю, продовжуваним кримінальним правопорушенням і рецидивом – є надзвичайно важливим для правильної кваліфікації діяння, визначення моменту завершення правопорушення та забезпечення дотримання принципу законності.

У чинному Кримінальному кодексі України [1] систематичність застосовується як кваліфікуюча або конструктивна ознака низки складів злочинів, де це поняття має різне

значення, що ускладнює його уніфіковане застосування. Водночас законодавець не надає цьому поняттю офіційного визначення, що вимагає його глибшого доктринального аналізу.

У кримінально-правовій теорії систематичність зазвичай пов'язують із вчиненням трьох і більше тотожних чи однорідних діянь, які об'єднані єдиною спрямованістю та логічною послідовністю, зазначене простежується у спільній науковій праці Старко О. Л. і Старко В. С. [2].

При цьому кількісний показник — лише один з елементів цієї ознаки; не менш важливими є регулярність, взаємозалежність окремих епізодів та їхня спрямованість на досягнення спільного результату.

На думку Степаненко О. С., систематичність у кримінальному праві тлумачиться як ключова характеристика, що відображає не лише повторюваність протиправних дій, але й передусім їх стійкість, взаємозв'язок та закономірність. Ця ознака є свідченням сформованої антисоціальної спрямованості поведінки індивіда, підкреслюючи її упорядкований і цілеспрямований характер [3].

Систематичність у кримінальному праві України варто розглядати як ключову характеристику складу кримінального правопорушення, що визначає об'єктивну сторону діяння. Вона проявляється у неодноразовому вчиненні однорідних протиправних дій чи бездіяльності в певній послідовності та протязом визначеного часу. На відміну від одноразового посягання, систематичність свідчить про стійку антисоціальну спрямованість поведінки особи, що значно підвищує рівень її суспільної небезпеки.

З юридичної точки зору систематичність не є тотожною повторності або продовжуваному кримінальному правопорушенню. Повторність визначається фактом вчинення нового кримінального правопорушення після попереднього, а продовжуване правопорушення характеризується єдиним злочинним умислом та загальним результатом.

Натомість систематичність акцентує увагу на множинності однорідних діянь як базовій умові для притягнення до кримінальної відповідальності. Таким чином, систематичність виступає самостійною кримінально-правовою категорією, що поєднує кількісний, якісний й часово-змістовний критерії та потребує детального й всебічного аналізу для визначення у кожному конкретному випадку.

Систематичність як ключова ознака, що характеризує склад кримінального правопорушення, відіграє вирішальну роль у процесі кримінально-правової кваліфікації. Її ігнорування позбавляє правових підстав для застосування відповідної норми Особливої частини Кримінального кодексу України. У тих випадках, коли систематичність є конструктивною складовою, вона інтегрується в об'єктивну сторону складу правопорушення, і її недоведеність унеможливує притягнення до кримінальної відповідальності за певною статтею або ж вимагає зміну правової кваліфікації діяння.

По-перше, систематичність слугує критерієм відмежування кримінально караного діяння від адміністративного проступку чи одноразового правопорушення. Певні злочини набувають статусу кримінального саме через неодноразовість їх вчинення та тривалість протиправної поведінки, що є свідченням підвищеної суспільної небезпечності суб'єкта.

По-друге, встановлення факту систематичності має важливе значення для коректного визначення формули правової кваліфікації. Потрібно чітко встановити кількість епізодів, їхню однорідність, часові інтервали та взаємозв'язок. Нехтування одним із цих критеріїв може призвести до хибної правової оцінки. Особливу складність становить відмежування систематичності від таких явищ, як продовжуване кримінальне правопорушення чи повторність, адже похибки у визначенні характеру множинності діянь безпосередньо впливають на обсяг обвинувачення.

По-третє, саме систематичність визначає момент завершення кримінального правопорушення. Для тих складів злочинів, де караність пов'язана із систематичністю дій, завершення злочину настає лише після досягнення встановленого мінімуму кількісних і якісних показників цього критерію. До цього моменту дії можуть розглядатися лише як готування до злочину або замах за наявності відповідних обставин.

Виходячи з цього, основною проблемою, яку можна виокремити, є відсутність загального визначення поняття «систематичність» у Кримінальному кодексі України. Не зважаючи на те, що законодавець активно послуговується цим терміном у ряді статей, зокрема стосовно злочинів, пов'язаних із домашнім насильством, доведенням до самогубства та залученням до протиправної діяльності, його сутність та нормативне наповнення залишаються нерозкритими.

Такий стан справ спричиняє низку негативних наслідків, серед яких:

- диференційоване трактування поняття «систематичність» юридичними установами та судами;
- плутанину під час розмежування з близькими поняттями, такими як повторність, неодноразовість або продовжуваність;
- потреба формування підходів до його застосування виключно через аналіз судової практики, що ускладнює забезпечення єдності юридичної оцінки ситуацій у реальних кримінальних провадженнях.

Відсутність чітких критеріїв для встановлення систематичності призводить до варіативності судової практики. Зокрема, суди по-різному оцінювали мінімальну кількість епізодів, які утворюють систематичну поведінку, та часовий проміжок між ними, надаючи перевагу або кількісному, або поведінковому (стійкій антисоціальній спрямованості) критерію.

Проблему нечіткого визначення поняття систематичності як ознаки складу кримінального правопорушення в Україні можна розв'язати шляхом реалізації низки взаємопов'язаних заходів у законодавчій, судовій та методичній площинах. По-перше, необхідно законодавчо закріпити визначення систематичності, встановивши мінімальні кількісні, якісні та часово-змістовні критерії для її оцінки. По-друге, слід уніфікувати судову практику шляхом видання постанов Верховного Суду та підготовки методичних рекомендацій, що регламентують порядок доведення й оцінки повторюваності протиправних дій. По-третє, варто запровадити комплексний науково обґрунтований підхід, який враховує як кількісні, так і якісні характеристики діянь, їхню соціальну небезпечність і сталість. Поєднання цих заходів сприятиме підвищенню правової визначеності, забезпеченню єдності правозастосування та ефективному захисту прав потерпілих.

Отже, систематичність у кримінальному праві України слугує однією з ключових характеристик складу кримінального правопорушення, що відіграє важливу роль у забезпеченні належної кримінально-правової оцінки повторюваної протиправної поведінки. Вона дозволяє провести чітке розмежування між окремими діяннями та стійкими формами злочинної діяльності. У контексті воєнного стану значущість цієї ознаки значно посилюється через підвищену соціальну напругу, зміну умов життєдіяльності населення та функціонування державних інституцій, що зумовлюють поширення правопорушень системного характеру.

Проте відсутність у законодавстві чітко уніфікованого визначення поняття систематичності, а також невизначеність її кількісного, якісного й часово-змістовних критеріїв ускладнюють застосування систематичності на практиці. Це, своєю чергою, спричиняє труднощі у розмежуванні з суміжними кримінально-правовими категоріями, що особливо актуалізується за умов дії особливого правового режиму. Подолання зазначених проблем потребує нормативного уточнення змісту систематичності, впровадження єдиних стандартів судової практики щодо її застосування та розроблення доктринальних підходів до оцінки повторюваної поведінки, із врахуванням специфіки функціонування суспільства у період воєнного стану. Реалізація цих заходів сприятиме досягненню принципів законності, юридичної визначеності та справедливості у сфері кримінальної відповідальності.

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2231-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

2. Старко О. Л., Старко В. С. «Систематичність» домашнього насильства: проблеми тлумачення. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 545–549.

3. Степаненко О. С. Кількісний критерій систематичності як ознака домашнього насильства. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4. С. 323–327.